

№ 29 (2020) стор. 72–78

The National Academy of Fine Arts and Architecture

Ukrainian Academy of Fine Art. Research and Methodology Papers

ISSN 2411–3034

Website: <http://naoma-science.kiev.ua/>

УДК 741:37.018.13

ORCID ID: 0000-0002-5595-0025

ORCID ID: 0000-0002-8604-5028

DOI: <https://doi.org/10.33838/naoma.29.2020.72-78>

Віктор Сухенко

професор кафедри рисунка НАОМА

vic.sukhenko@gmail.com,

Олександр Засипкін

викладач-методист Мелітопольського училища культури

zasypkin.56@mail.ru

АКАДЕМІЧНИЙ РИСУНОК В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. Сьогодні, перебуваючи на складному етапі свого розвитку, художня школа проходить справжнє випробування часом. Свідченнями цього стали трансформація освітнього процесу і перехід на дистанційне навчання, що є справжньою перевіркою на методологічну зрілість професорсько-викладацького складу і студентів, а також їх готовності швидко реагувати на зміни. У пошуках ефективних підходів до навчання і нової філософії художньої освіти, автори статті звертаються до історії академічного рисунка.

Ключові слова: дистанційне навчання, метод «натурного» рисування, метод «умоглядного» рисування, «спеціальний» рисунок, метод «живописного станковізму», метод «актуального академізму», прийом «розтертої лінії», академічна свобода.

ACADEMIC DRAWING IN THE CONTEXT OF DISTANCE LEARNING

Viktor Sukhenko, Oleksandr Zasyupkin

Abstract. Today the art school is going through a real test of time, being at a difficult stage of its development. One of the evidences is the transformation of the educational process and the transition to distance learning, that came to be a test for the teaching staff and the students for their methodological maturity and willingness to give a quick response to the changes that took place. In order to find effective approaches to teaching and new philosophy of art education the authors direct their attention to the history of academic drawing. Distance learning is the interaction of participants at a distance during educational process that reflects all the components inherent in this process (namely goals, content and methods) and implemented by specific technologies. The first experience of the Ukrainian academic community in terms of distance learning caused a negative reaction, since the traditional well-established teaching methods based on close contact between teacher and student have lost their effectiveness. The principle of life drawing has been a dominant method throughout the history of academic drawing. The method of speculative drawing also developed at the same time. There is no doubt that the method of speculative drawing, when the artist does not interact with the model is more acceptable in case of distance learning. In the process of life drawing, the artist's fulcrum is the real-life model that poses for him. Whereas in case of speculative drawing method, the model is imaginary or being rather a graphical reflection of it. It becomes possible with the help of certain artistic techniques and composition. Today, when the relationship between the student and the educational institution has largely moved to the plane of the educational services, a certain methodology, which is carried by the teacher, can be fairly considered and evaluated as a product (brand). In this case, the economic and financial aspects of the educational process can be of decisive

importance. All this, ultimately, crystallizes into a certain pedagogical technology, when distance learning has educational potential and development prospects. The authors of the article substantiate the idea that using any forms of teaching process (when it comes to drawing), the educational essence of the discipline is unchanged.

Keywords: *distance learning, life drawing method, speculative drawing, specialized drawing, pictorial easel painting method, actual academicism, shading method, academic freedom.*

Постановка проблеми. Академічний рисунок можна порівняти з живою істотою, яка постійно видозмінюється в часі, «хворіє» і знову відроджується з новою силою й енергією. Видатний художник і педагог П. Чистяков, висловлюючись про рисунок, говорив:

Все, що одноманітно і постійно повторюється, яким би воно не було гарним на початку, під кінець стає тупим, чи недовірливим, рутинним, просто набридає і вмирає (Молева, Белютин 104).

Природа людини дуже інертна, дотримуючись традиції, ми тим самим створюємо собі зону комфорту. Однак, життя постійно диктує нові умови. Згодом виникає безліч протиріч різного рівня, вміння бачити їх і вирішувати — це одна з найважливіших компетенцій сучасного педагога. У чому, власне, полягає один з головних проявів кризи сучасного академічного рисунка, що виник сьогодні? Без сумнівів, це необхідність чи вже, можна сказати, dokonаний факт переходу на дистанційне навчання. Ніхто не може передбачити — це явище тимчасове чи постійне.

Актуальність дослідження. Дистанційне навчання — це взаємодія учасників навчального процесу на відстані, що відображає властиві навчальному процесові компоненти (мету, зміст, методи) й реалізоване специфічними засобами інтернет-технологій.

Новизна наукового дослідження. Уже перший досвід роботи академічної спільноти в умовах дистанціювання викликає негативну реакцію учасників процесу, оскільки традиційні усталені методи навчання, котрі базуються на тісному контакті педагога й учня, не працюють. Різні спроби адаптувати традиційні методи академічного рисунка до умов дистанційного навчання, лише спотворюють його сутність.

Значення невіршених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Європейська художня школа на сьогоднішній день накопичила великий досвід роботи в умовах дистанціювання,

який за потреби можна віднайти й ознайомитися на окремих інтернет-сайтах. Донедавна форма дистанційного навчання нашої вітчизняної школи взагалі нікого не цікавила, оскільки вона принципово не поєднується з методами традиційної художньої педагогіки. Дистанційне викладання рисунка, фактично виглядало як чужорідне тіло в організмі традиційно орієнтованого академічного рисунка. «Очна», «заочна», «індивідуальна», «дистанційна» та інші форми навчання — це зовнішні (процесуальні) сторони здійснення навчального процесу, які забезпечуються певними педагогічними методами.

За будь-якої форми навчального процесу, освітня сутність дисципліни не втрачається. Однак за необхідності здійснення навчального процесу в умовах дистанціювання, ми відчуваємо непридатність традиційної методології для викладання академічного рисунка. Зокрема й неспроможність сучасної академічної думки щодо синтезу новаторства і традицій. Відповідь очевидна: «зовнішній» чинник впливу лише спровокував кризу навчальної дисципліни, основною причиною якої є внутрішні суперечності методологічного плану, що накопичилися в останні роки.

Відомо, коли хочеш досконало пізнати предмет, пізнай його історію. Тому варто ще раз звернутися до історії академічного рисунка, простежити динаміку становлення його методів у діалектичному розвитку, а отримані висновки використати задля знаходження власних шляхів розв'язання протиріч сучасного академічного рисунка.

Аналіз досліджень і публікацій. Думку видатного педагога XIX століття П. П. Чистякова про те, що «... сприйняття природи, її предметних форм також еволюціонує, як сприйняття суспільного життя» (Молева, Белютин 106), можна було б поставити епіграфом до нашого методологічного дослідження, присвяченого пошукам шляхів для розв'язання суперечностей сучасного академічного рисунка.

Все частіше можна зустріти в окремих публікаціях професорсько-викладацького складу та мистецької спільноти глибоке усвідомлення необхідності реформування сучасної академічної художньої освіти.

«Глобальний інформаційний простір, мобільний он-лайн (...) вносять суттєві корекції у розуміння художнього освітнього процесу», — пише в своїй статті «Проблеми і стратегія розвитку художньої освіти в НАОМА у європейському контексті» завідувачка кафедри сценографії НАОМА, кандидат мистецтвознавства Юлія Майстренко-Вакулєнко, водночас зазначаючи про необхідність «пошуку балансу між збереженням традицій академічної школи і впровадженням новітніх концепцій» (5–11).

Аналогічний підхід демонструє у своїй праці (альбомі) з академічного рисунка, професор Львівської національної академії мистецтв Альфред Максимєнко. Він візуалізує власне уявлення про викладання сучасного академічного

рисунка роботами своїх учнів, сподіваючись на те,

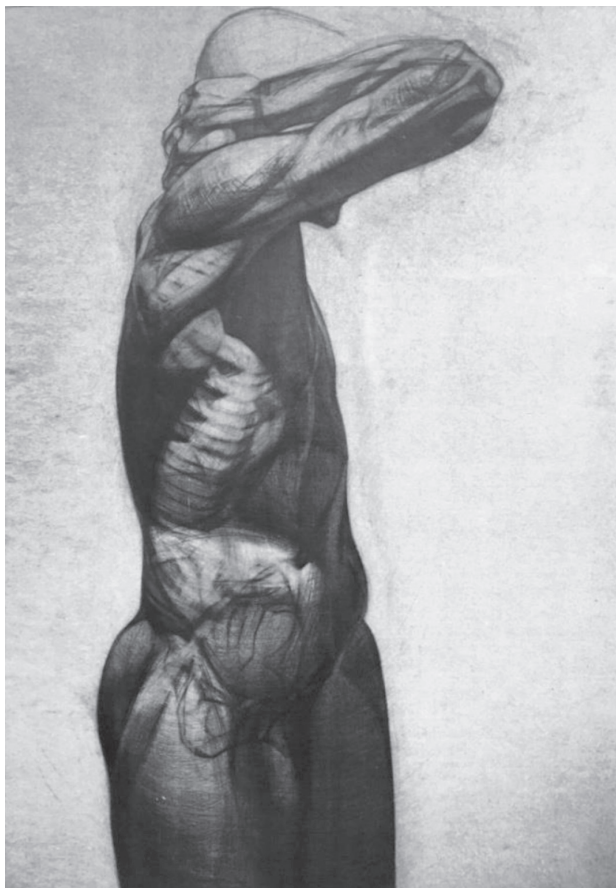
...що матеріал, викладений в альбомі, буде сприяти зміні стереотипних поглядів на традиційну академічну художню освіту пострадянського простору (Максимєнко 4). (ил. 1, ил. 2).

Отже, можемо твердити, що згадані вище публікації є «предтечами» для усвідомлення необхідності реформи художньої освіти та її переходу на принципово новий рівень. Водночас зрозуміло, що проблеми сучасної художньої школи неможливо розглядати окремо від загального контексту її розвитку, використання відомих фундаментальних досліджень.

Методологічне або загальнонаукове значення авторських розробок. На основі короткого історичного аналізу методів академічного рисунка, автори статті поставили перед собою завдання:

- простежити номенклатуру методів навчання академічного рисунка на прикладах вітчизняної художньої школи, що були актуальними на певному історичному відрізку;
- аргументувати необхідність застосування методу «умоглядного» рисування як однієї з форм методологічної свідомості академічного рисунка;
- обґрунтувати теоретичну модель академічного рисунка, що відповідає умовам дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що застосування методу дистанційного навчання для вітчизняної художньої школи — це безпрецедентна ситуація, адже в історії немає прямих аналогів, проте вирішення проблем сучасної художньої освіти необхідно шукати саме в минулому. Історія вітчизняного академічного рисунка бере початок з «Академії трьох найвизначніших мистецтв», що була заснована в Санкт-Петербурзі наприкінці XVIII століття. Початковий період історії так званої «Лосєнківської» академії (від прізвища її першого ректора), на думку фахівців, вважається класичним, високо зразковим для історії академічного рисунка. Основним методом тогочасного навчального рисунка, був метод натурного рисування, проте способи його здійснення принципово відрізнялися від сучасного натурного методу. Унікальним є навіть сам процес

Ил. 1. М. Молчан. Академічне завдання. Картон, вуглинка. 207×134 см. 2006. (Максимєнко, Рисунок)

виконання навчального рисунка в приміщенні амфітеатру — між натурою і учнем значне дистанціювання. Велика відстань між моделлю і художником вимагали ґрунтовних знань пластичної анатомії людини. Крім того, художник був зобов'язаний «ушляхетнити» модель, побачити в ній прообраз античного героя і, таким чином, необхідність в ідеалізації моделі формувала у нього одночасно і здатність до умовного рисування (Бабиак 124). Однак вже в середині XIX століття, з появою філософії естетики критичного реалізму, з'являється протокольність у навчальних рисунках. Це період так званої мужицької академії, де в натурниках легко було розпізнати простий люд (Бабиак 183). На той час глобальна криза академічної освіти спостерігалася і в Європі. Тотальне захоплення академічної спільноти мистецтвом модерну, що заперечував будь-який досвід, безпосередньо позначилося на рівні академічного рисунка. Не оминула цієї долі й вітчизняна школа. Втрачається актуальність штудіювання форми, методу натурного рисування, натомість на перший план виходять завдання, що несуть у собі творчий підхід.

У радянський період заново були відроджені принципи академічного рисування, котрі пов'язують з іменами Д. Кардовського, А. Яковлева, водночас їхні теоретичні обґрунтування в академічному рисунку будувалися вже на чітко вираженому ідеологічному фундаменті.

Чимало ідей П. Чистякова були покладені в основу радянської школи образотворчого мистецтва, водночас йому приклеїли ярлик «стихийного» матеріаліста. Методи натурного рисування знайшли своє відображення в ідеях соцреалізму й були доведені до абсолюту. Були припинені спроби академічної спільноти створити альтернативу офіційному методіві (хоча б теоретично). Так, яскравим прикладом є відома монографія професора М. Радлова «Рисування з натури», котра хоча й була надрукована, однак сприймалася вороже у середовищі критиків. Натомість Радлову вдалося не лише викласти методику, а й створити теорію викладання рисунка, що й досі є єдиною. В основу теоретичної концепції навчального рисування автор монографії поклав ідеї німецького скульптора Адольфа фон Гільдебранда. Викладена ним теорія формо-

Іл. 2. Ю. Смольський. Академічне завдання. Папір, вуглиня. 80×60 см. 1999 (Максименко, *Рисунок*)

утворення, належить до досягнень французького імпресіонізму й німецької школи гештальтпсихології (Арнхейм 47).

У шістдесятих роках XX століття, в розпалі реалізації плану монументальної пропаганди, стало абсолютно зрозуміло, що монументальне образотворче мистецтво вимагає свого, більш ефективного інструментарію в підготовці майбутніх фахівців. Так виник унікальний метод академічного рисунка на базі МДХПУ імені С. Г. Строганова, котрий отримав назву «Строгановського» рисунка, теоретиками-обґрунтовувачами якого були професори В. Фаворський і П. Павлінов. Змістовні та процесуальні сторони цього навчального рисунка мали суттєві відмінності від традиційного академічного, однак цей метод проіснував недовго, не витримавши методологічної конкуренції з офіційним методом. В основі методу «Строгановського» рисунка було покладено прийом «розтертої лінії». Студента свідомо відводили від спроби рисувати в «упор», постійно змінюючи при цьому освітлення моде-

лі, активно використовуючи метод скульптурного дослідження натурної постановки. До того ж і сама постановка моделі відрізнялася від традиційної — була фронтально розвернутою в бік активних перспективних ракурсів (Горелов 192). «Строгановський» рисунок вимагав розвиненої рефлексії умовляного рисування. Морфологічно він виглядав дуже умовним, а для його сприйняття необхідно було докласти зусиль. Існували й інші приватні методи академічного рисування, що не набули широкого поширення у той час.

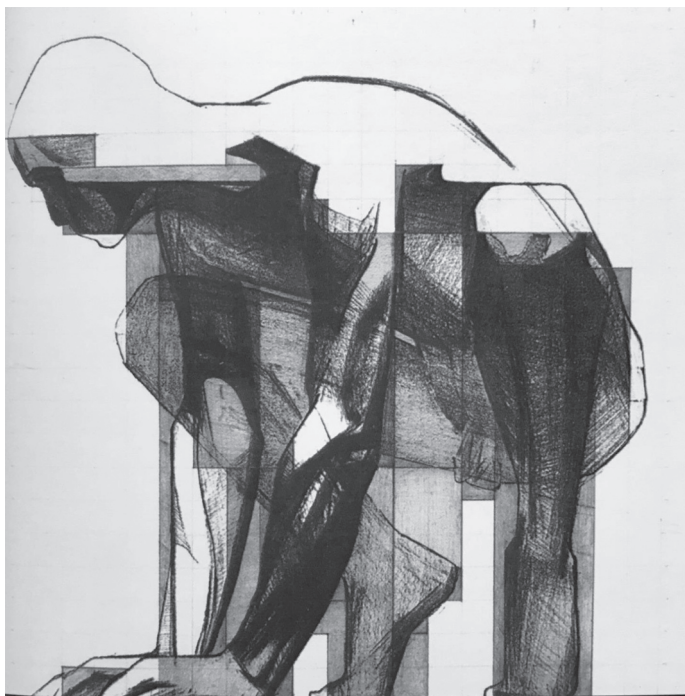
У період незалежності України і відкритості до впливу європейських стандартів навчання, в діючому нині Законі України «Про освіту» одним з головних здобутків для потенційного розвитку педагогічної ініціативи став розділ, присвячений академічній свободі, на основі якого з'явилося безліч приватних методів здійснення навчання академічного рисунка (Про освіту 21).

На особливу увагу заслуговує досвід професора кафедри монументального живопису Львівської національної академії мистецтв Альфреда Максименка. Його метод «актуального академізму» (Максименко 5) багато в чому перегукується з прагненнями сучасного європейського академічного співтовариства, яке актив-

но використовує синтез умовляного й натурального рисування, об'єднуючи творче начало з утилітарним. Це є ефективним інструментарієм у специфічних дослідженнях майбутніх фахівців дизайнерського, архітектурного, скульптурного спрямування і не тільки (іл. 3, іл. 4).

Тож, ґрунтуючись на короткому аналізі історії академічного рисунка, наведеного авторами статті, доходимо висновку, що його «генезис» принципово формували два фактори впливу — «зовнішній» і «внутрішній». «Зовнішній» чинник формують обставини (політичні, економічні), незалежно від самої школи, «внутрішній» — це здатність школи бути чутливою до умов «зовнішнього» фактора і вибудовувати ефективну освітню політику навчального закладу. Ці два фактори, переплітаючись між собою, створювали різні часові комбінації, де можна було іноді побачити, як дисципліна намагається жити своїм внутрішнім життям, наче незалежно від глобальних тенденцій. Отже, можемо зробити висновок, що впродовж всієї історії академічного рисунка домінуючим методом був принцип «натурного» рисування, а в його тіні розвивався метод «умовляного» рисування. Разом з наукою, збагачуючись її здобутками, метод «натурного» рисування сьогодні досягнув своєї найвищої точки розвитку. Незаперечним є той факт, що метод «натурного» рисування, дозволяє художникові, шляхом безпосереднього сприйняття моделі, глибоко й достовірно відтворювати її. Багатьма фахівцями метод «натурного» рисування визначається як «пасивний», через пряму залежність художника від моделі. Цей метод вимагає від керівника постійної стимуляції й активізації розумової діяльності студента.

Загальновідомо, що П. Чистяков постійно відвертав своїх учнів від «прямого», «протокольного», «бездумного» копіювання природи. Бажаючи допомогти студентам подолати пряму залежність від природи, він зауважував, що: «Чим більше знаєш, тим більше бачиш», або ж «І рисувати не оком, а розумом» (Гинзбург 45). І навпаки, метод «умовляного» рисування є абсолютно продуктивним, він вимагає від студента активних розумових дій задля створення ним нової реальності (образу).

Іл. 3. М. Молчан. Академічне завдання.
Папір, вуглиня. 21×42 см. 2001.
(Максименко, Рисунок)

«Умоглядне» рисування впливає з самої природи рисунка як структурного образу об'єкта, який відображується. Такий образ складається у свідомості того, хто виконує рисунок ще до початку образотворчого процесу, саме тому він містить у собі раціональне й інтелектуальне начала. На думку теоретика італійського маньєризму Ф. Цуккарі (бл. 1542–1609):

Рисунок не є ні матерія, ні тіло, ні властивість якої-небудь субстанції, але... він — форма, ідея, порядок, правило або предмет інтелекту, в якому виражені зрозумілі речі (Мастера т. 2 132).

Результатом взаємодії «розуміння» і «вираження» є «загальне уявлення» про ідеальний образ, утворений в свідомості і потім виражений, виявлений лінією або іншим наочним способом. Багато художників наголошували, що рисування — це не форма зображення, а, насамперед, інструмент творчого мислення. Французький художник і скульптор Е. Дегá повторював, що «Рисунок — не форма, а спосіб бачення» (Мастера т. 6 89).

Історія академічного рисунка підтверджує, що метод «умоглядного» рисування здатний досягати найвищої зрілості й досконалості на засадах синтезу процесів споглядання та уяви як єдиного психологічного процесу. Водночас головний спосіб класифікації методів «умоглядного» й «натурного» рисунка ґрунтується на позиціонуванні художника та моделі. Наприклад, у процесі «натурного» рисування точкою опори художника є модель, яка реально йому позує і навпаки, при застосуванні методу «умоглядного» рисування, модель є уявною або її графічним відображенням, що супроводжується певними методами в побудові зображення.

Безумовно, у випадках дистанційного навчання студентів, прийнятним є метод «умоглядного» рисування, коли художник не контактує з моделлю в буквальному сенсі. Водночас, компенсаторами заміщення живої моделі художникові можуть слугувати:

- можливості його зорової пам'яті й уяви;
- попередній досвід натурного рисування;
- попереднє візуальне дослідження моделі;
- використання фотографії;

Іл. 4. В. Буденкевич. Академічне завдання. Полотно, акрил, графіт. 100×100 см. 2009 (Максименко, *Рисунок*)

- нові технічні прийоми академічного рисунка на основі використання комп'ютера, що дозволяє відновити отриману раніше інформацію та емоційний зв'язок з моделлю.

Висновки. Одним з головних висновків цього дослідження є думка, що в основі методологічної кризи сучасного академічного рисунка лежить домінування методу «натурного» рисування, що історично сформувався на принципах живописного станковізму, який за своєю сутністю не здатний відображати специфічних пошуків скульптора, дизайнера або художника ужиткового мистецтва. Слова, сказані В. Мухіною про те, що «для скульптора всі ідеї, якими б вони не були, реалізуються як пластичні ідеї», можуть стосуватися й академічного рисунка (Воронова 95).

Методи «натурного» рисування, а також «умоглядного» як частини загальної номенклатури академічного рисунка слід розглядати у світлі діалектичного вчення (єдності і боротьби протилежностей). Методологічне домінування одного з принципів, як засвідчує історія академічного рисунка, призводить до його односторонності і, врешті-решт, до кризи академічної дисципліни. В результаті безперервності розвитку технічного прогресу, — до якого об'єктивно

залучена художня школа, — бачимо, що метод «натурного» рисування в теоретичному й методологічному стані сьогоднішнього дня є педагогічною технологією вчорашнього дня. Його майбутнє неминуче лежить у площині синтезу з комп'ютерними та інтернет-технологіями — це історична неминучість.

Зазначимо, що «умоглядний» метод академічного рисунка на основі комп'ютеризації навчального процесу сьогодні є теоретичною моделлю, котра вимагає процесів методологічного обґрунтування. У пошуках моделі педагогічної технології академічного рисування неможливо оминати й економічну складову. Сьогодні, коли стосунки між студентом і навчальним закладом багато в чому перейшли у площину надання освітніх послуг, певна методологія, носієм якої

є викладач, справедливо може розглядатися й оцінюватися як товар (бренд), де економічна і фінансова спроможності учасників освітнього процесу можуть мати вирішальне значення. В умовах конкуренції між навчальними закладами враховується все — оплата студентів за навчання, оплата праці педагогів, оплата обслуговуючого персоналу, робота натурників, оренда приміщення, розрахунки бюджету навчального плану, і багато іншого — все це, в кінцевому підсумку, кристалізується в певну педагогічну технологію, де дистанційне навчання має освітній потенціал і перспективу розвитку.

Перспективи використання результатів дослідження. Теоретичний матеріал, викладений у статті, буде корисним для викладачів мистецьких навчальних закладів I–IV рівнів акредитації.

Цитовані праці

- Арнхейм, Рудольф. *Новые очерки по психологии искусства*. Москва: Прометей, 1994. Друк.
- Бабияк, Вячеслав. *Русский академический учебный рисунок (XVIII — начала XX века)*. Дис. Рос. гос. пед. унив. им. А. И. Герцена. 2005. Санкт-Петербург: Рос. гос. пед. унив. им. А. И. Герцена. Друк.
- Воронова, Ольга. *Вера Игнатьевна Мухина*. Москва: Искусство, 1976. Печать.
- Гинзбург, Изабелла. П. *Чистяков и его педагогическая система*. Ленинград: Искусство, 1940. Друк.
- Горелов, Михаил. *Рисунок как инструмент проектного мышления*. Автореф. дис. МГХПУ им. С. Г. Строганова. 2000. Москва: Друк.
- Максименко, Альфред. Альбом. Львів. нац. акад. мистецтв. Львів: 2016. Друк.
- Майстренко-Вакуленко, Юлія. «Проблеми і стратегії розвитку сучасної художньої освіти в НАОМА у європейському контексті». *Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці* 25 (2016): 5–11.
- Мастера искусства об искусстве*. Ред. А. Губер. В 7 т. Москва: Искусство, 1965–1970. Друк.
- Молева, Нина, Элий Белютин. *Русская художественная школа второй половины XIX века — начало XX века*. Москва: Искусство, 1967. Друк.
- Про освіту. № 2145-VIII. Ст. 21. 05 верес. 2017. Друк.

References

- Arnheim, Rudolf. *Novye ocherki po psichologii iskusstva*. Moskva: Prometey, 1994. Druk.
- Babiyak, Vyacheslav. *Russkiy akademicheskiy uchebniy risunok (XVIII — nachala XX veka)*. Dis. Sankt-Peterburg. Univer. im. A. I. Gertsena Sankt-Peterburg: 2005. Druk.
- Voronova, Olga. *Vera Ignatevna Muhina*. Moskva: Iskusstvo, 1976. Pechat.
- Ginzburg, Izabella. *Chistiakov i ego pedagogicheskaya sistema*. Leningrad: Iskusstvo, 1940. Druk.
- Gorelov, Mihail. *Risunok kak instrument proektnogo myshleniya*. Avtoref. dis. Moskva. MGHPU im. Stroganova S. G. Moskva: 2000. Druk.
- Maystrenko-Vakulenko, Yuliya. «Problemy i stratehii rozvytku suchasnoi khudozhnoi osvity v NAOMA u yevropeyskomu konteksti». *Ukrainska akademiia mystetstva. Doslidnytski ta naukovo-metodychni pratsi* 25 (2016): 5–11.
- Maksimenko, Alfred. *Risunok*. Lviv. nats. acad. mystetstv. Lviv: 2016. Druk.
- Mastera iskusstva ob iskusstve*. Red. A. Guber. V 7 t. Moskva: Iskusstvo, 1965–1970. Druk.
- Moleva, Nina, Eliy, Belyutin. *Russkaia hudozhestvennaia shkola pervoy polovini XIX veka — nachala XX veka*. Moskva: Iskusstvo, 1967. Druk.
- Pro osvitu. № 2145-VIII. St. 21. 05 veres. 2017. Druk.

Подано до редакції 07.12.2020

Рецензенти:

Михальчук В.В. — кандидат мистецтвознавства, доцент;

Майстренко-Вакуленко Ю.В. — кандидат мистецтвознавства, доцент.